

Plato, a "Nagy Fekete Tó"

Melyik a Hold legészleltebb alakzata? A Plato kráter jó eséllyel pályázhat e címre. Bármely távcsőben szemet gyönyörködtető, mint 101,4 km átmérőjű sötét folt a Mare Imbrium és a Mare Frigoris közötti fényes földségben.

A Plato kb. egy nappal az első negyed után válik láthatóvá. Talaja sötét, sima "tenger-anyag", erős kontraszttal a fényes hegyi környezettel. Jellegzetes látványa készítette arra Johannes Hevelius, a 17. századi csillagászt, hogy "Lacus Niger Major"-nak ("Nagy Fekete Tó"-nak) nevezze el.

Ma már tudunk valamit a kráter történetéről. Bizonyos, hogy a Mare Imbriumot létrehozó nagy becsapódás után képződött, s csak később öntötte el a feltörő láva. A látvány ellenére ez nem ugyanaz az anyag, mint ami a közeli Mare Imbriumot tölti ki, a csekély színkülönbségek is elárulják az eltérő összetételt.

Sami Hukkari (Finnország) rajza a Platoról 1983. 08. 01-én 03:40-04:00 UT-kor 114/900-as reflektorral, 200x-os nagyítással

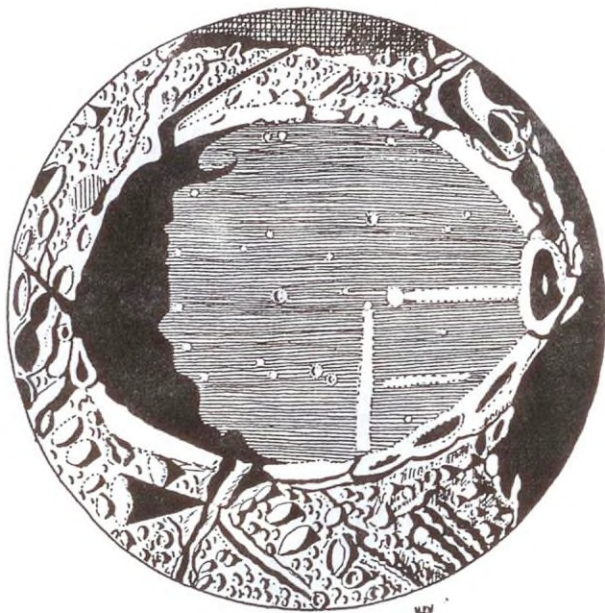
A Plato sáncfala több mint egy mérföldre tornyosul a sík belső fölé. A Plato Zéta nevű óriási háromszögű vetődés a Ny-i oldal belsejében fekszik, egy kanyont hagyva maga mögött. További vetődések is láthatók végig az ÉNy-i perem mentén.

A legtöbb holdmegfigyelő ismeri a Plato általános sajátosságait. De hányan vizsgálták meg tüzetesebben, hogy mit mutatnak a távcsövek?

A Plato finomabb részletei közül azok a parányi, viszonylag fiatal kráterek a legismertebbek, melyekkel tele van szórva a sima talaj. Közülük négy elég könnyű 15 vagy 20 cm-es távcsővel. A legnagyobb mérete valamivel nagyobb egy mérföldnél; csaknem a középpontban van. Egy valamivel kisebb krátergödör fekszik tőle DNy-ra, kb. félúton a perem felé. A középtől ÉNy-ra fekszik, félúton a perem felé a Plato híres "iker-krátere". Néhány évtizede felbontása igen szigorú követelmény volt egy 10 cm-es távcső számára. A láthatóság természetesen függ a földi légkör állapotától és a Hold fázisától is.

A Plato talaja a Hold egyik legsimább területe. A holdbéli napkeltekor és napnyugtakor a falak rávetülnek a síkságra, minden hegycsúcsot tūhegyessé nagyítva. Az árnyékok nagymértékben változnak egy óra alatt is. A termínátor vizsgálata pontos tervezést vagy szerencsét kíván meg. A legjobb árnyékjelenségek csak néhány órával napkelte után vagy napkelte előtt láthatók.

Amikor a Nap magasabbra emelkedik s közeleg a holdtőlte, a kráterecskek fehér foltokká "válnak át", s az egész talaj fényes területek szövevényévé válik. Egy nagy, ék alakú világos terület a DNY-i oldalon sokáig úgy neveztek, hogy "a szektor". Egy világos sáv is átszeli a talajt az É-i fal közelében.

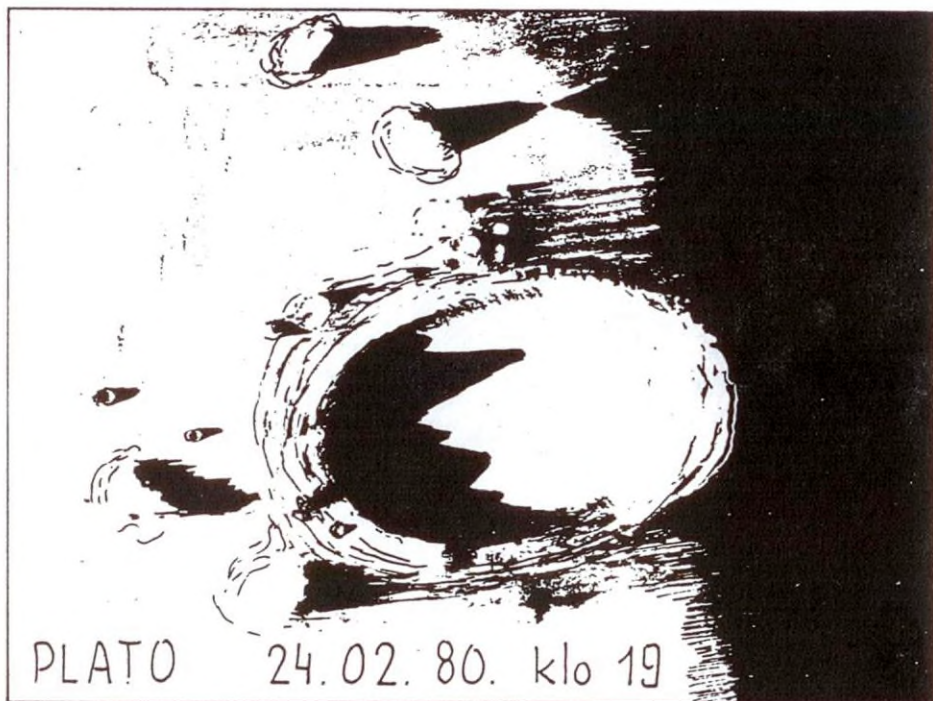
*A Plato Európa legnagyobb lencsés távcsövevel, a meudoni 83 cm-es refraktorral.
(H. Percy Wilkins és Patrick Moore rajza 1952. április 3-án)*

Egy különös jelenséget vehetünk észre, amikor a Hold mind fényesebb lesz telehold felé, a Plato talaja egyre sötétebb lesz. Ezt több mint háromnegyed évszázadon át olyan fizikai változások jelének tekintették, melyek a Plato belsejében zajlanak le "holdnaponként", talán — mint William H. Pickering feltételezte az 1890-es években — növényzet növekedésének jeleként! A II. világháború utáni fotometriai munkák megoldották a "Plato illúziót". A Plato talaja nyilván teleholdkor a legfényesebb, de sötétebbnek látszik a ragyogó környezethez képest.

A krátertalaj más változásaira már nehezebb magyarázatot találni. A Platóra vonatkozó LTP-beszámolók nagy része, talán azért, mert épp ezzel a kráterrel foglalkozott az észlelők többsége. A beszámolók jelentős hányada időlegesen látszó sötét foltokra vagy krátergödörökre vonatkozott, melyek eltűntek, miközben mások maradtak. Ilyen eseményekről ír Jackson T. Carle a

Sky and Telescope 1955 áprilisi számában. A Plato elhomályosodásairól azt írja, hogy "bármikor előfordulhatnak, minden előjel nélkül. Tegyük fel, hogy néhány hónap óta figyeljük ezt az alakzatot. Megismerjük a féltucat legfeltűnőbb kráterecskét és a foltokat, melyek majdnem mindig látszanak, kivéve, ha a gyenge nyugodtság át nem változtatja a krátertalajt halvány, alakatlan folttá. Aztán egy éjszaka, mikor Luna magasan áll a felhőtlen égen, összeszeded a kezéd, elmormogod a csillagászok imáját, és próbaképpen a Föld kísérője felé fordítod távcsövedet... Ellenőrzöd a nyugodtságot jól ismert holdbeli részleteken; ha tisztán és nyugodtan látszanak, akkor ez egy jó éjszaka. Aztán beállítod a Platót. Újra és újra megnézed és semmit sem látsz! Igen, a falak tiszták és részletdúsak, és az az omlás ott nyugatra élesen kirajzolódik. De a talaj simának és részlettelennek tűnik... Semmit sem látsz, de ez a semmi az, ami egy évszázadig nyugtalanította az észlelőket: a Plato talajának elsötétülései olyankor, mikor más részletek könnyen láthatók."

Jussi Kerttula Plato-rajza 200/1000-es távcsövel készült 170x-es nagyítással

Az "LTP-vadászatok" csúcspontja 1969-ben volt, majd lassan megszűnt az érdeklődés a téma iránt. Az ok egyrészt abban van, hogy a látottak jórészt illúzióknak bizonyultak, másrészt abban, hogy sehol sem foglalkoztak igazán komolyan az LTP-k feldolgozásával annak ellenére, hogy 1400 bejelentés érkezett. Reméljük azonban, hogy az LTP-k története még nem fejeződött be.

(A Sky & Tel., 1987 októberi száma felhasználásával összeállította:
Szentmártoni Béla, Kocsis Antal és Mizser Attila.)
 Ábrák: Wilkins: Our Moon és Tähdet ja Avaruus